

YEREL YÖNETİM METİNLERİ IV

Mehmet SEYİTDANLIOĞLU

ŞEHREMÂNETİ'NİN KURULUŞU VE ŞEHREMÂNETİ NİZÂMNÂMESİ

Türkiye’de modern belediyelerin kuruluşu ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Tanzimat Dönemi (1839-1876) ile girilen yenileşme süreci hemen her alanda kendisini gösterirken belediyeciliğimizde de ilk adımların atıldığı görülür. Geleneksel Osmanlı şehir yönetimi, ondokuzuncu yüzyıla gelindiğinde gerek kentin kendi iç bünyesinde meydana gelen sosyo-ekonomik ve demografik değişiklikler, gerekse dış dünya ile ilişkilerin zorladığı yeni şartlar nedeniyle kabuk değiştiren kentte yetersiz kalmış ve yeniden yapılanmaya olan ihtiyaç her zamankinden daha fazla olmuştur. Hiç kuşkusuz, modern belediyeciliğimiz bu değişimin getirdiği yeni kurumlaşmanın ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Klasik Osmanlı şehir yönetiminden, belediyelere uzanan sürece bir göz atacak olursak, klasik dönem Osmanlı şehrinde belediye hizmetlerinin yürütülmesinde en önemli kurumun kadılık olduğunu görürüz. Osmanlı kadısı haklaştıma ve adalet dağıtma görevinin yanısıra askeri ve mülki yönetimi üstlenen (beylerbeyi, sancakbeyi) devlet memurlarıyla birlikte şehrin güvenliğinin sağlanması, şehirde bulunan vakıfların denetlenmesi ve nihayet belediye hizmetlerinin görülmesinden sorumlu kişiydi. Osmanlı yönetimi belediye hizmetlerini, mülki ve askeri hizmetlerle birlikte mütalaa etmiş ve birbirinden ayırmayarak bir bütün olarak kabul etmişti. Kadının beledî görevleri, şehrin temizliğinin sağlanması, ticaretin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, esnafın kontrolü, çarşı ve pazarın denetimi, malların fiyatlarının belirlenmesinin (narh) yanısıra, şehrin imar düzeninin gözetilmesi gibi işlerden oluşmaktaydı. Bu görevlerini yürütürken ona subaşı, böcekçibaşı, çöplük subaşı, mimarbaşı gibi Yeniçeri Ocağı’na bağlı kolluk kuvvetleri ve görevlilerdi. Ayrıca, büyük kentlerin uzak semt ve alış veriş merkezlerinde “ayak naibi” denilen ve kadıya vekâlet eden görevliler, kadı adına narh uygulaması, denetleme gibi görevleri yerine getirmekteydiler.^[1]

Ancak, ondokuzuncu yüzyılın başlarına gelindiğinde, kadılık kurumu İmparatorluğun yönetiminde genel olarak meydana gelen bozulmadan etkilenmiş ve zaafa uğramış bulunuyordu. Yeniçeri Ocağı’nın bozulması ile belediye hizmetlerindeki en büyük desteğini kaybetmiş ve bu görevler pratikte mütesellim ve âyânların kontrolüne geçmişti. 1826 yılında bu ocağın tamamen kaldırılmasıyla da yerel yönetim alanındaki yaptırım gücünü tamamen kaybetmiştir.

Kadının şehrin belediye işlerini göremeyecek duruma gelmesi üzerine, öncelikle bu işlevi yerine getirmek amacıyla 1826’da **İhtisab**

Nâzırlığı ve ona bağlı olmak üzere taşrada da **İhtisab Müdürlükleri** oluşturulmuştur. Ne var ki, bu yeni kurum belediye hizmetlerini görmekte fonksiyonel olamamış ve kent yönetimi ciddi sorunlar ile karşı karşıya kalmıştır. Öte yandan, 1836 yılında kadının kentin yönetimine ilişkin görevlerinden birisi olan vakıfların denetlenmesi işi de Evkaf Nâzırlığı'nın kurulması ile birlikte bu nazırlığa bırakılınca, kadılık kurumunun şehrin yönetimine ilişkin görevleri tamamen son bulmuştur.^[2]

Öte yandan, Osmanlı şehri gerek iç yapısından gelen ekonomik ve deografik değişiklikler ve gerekse dış dünya ile artan ticarî ilişkilerin meydana getirdiği büyüme ile yapısal bir değişim geçirmiş ve özellikle İmparatorluğun Akdeniz liman kentleri artan ve çeşitlenen nüfus yapıları ve gelişen iktisadi ve ticari faaliyetleriyle, meydana gelen bu yapısal değişimin gerektirdiği yeni idari örgütlenmeye giderek artan bir biçimde ihtiyaç duymaktaydı. Nitekim, başta İstanbul olmak üzere önemli liman şehirleri ve bu şehirlerin dışarıya açık bölgeleri modern hizmet verebilecek belediye yönetimlerinin kurulmasını beklemekteydi.^[3]

Tanzimatçı yöneticiler, hiç kuşkusuz bu ihtiyacı farketmiş ve başta şehir içi ulaşım olmak üzere modern belediye hizmetlerinin verilebilmesi için yeni bir idari yapılanmaya gidilmesi ihtiyacını görmüşlerdi. 3 Kasım 1839 yılında ilân edilen Tanzimat Fermanı ile ülke yönetimi merkezi bir yönetim anlayışıyla yeni baştan düzenlenirken, yerel yönetimler de başta İstanbul şehri olmak üzere ele alınmış ve modern belediyeciliğimizin temelleri yine bu dönemde atılmıştır.^[4]

Bununla birlikte, ilk belediye örgütünün kurulması ancak 1854 yılında gerçekleşebilmiştir. İstanbul'da **şehremaneti**'nin kuruluşunu sağlayan yakın neden Kırım Savaşı olmuştur. Rusya ile girilen bu savaşta Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefikleri olan Avrupalı İngiliz, Fransız ve İtalyan (Piyemonte) oldularının gelmesi kentin nüfusunu olağanüstü artırmış, temizlik, sağlık ve ulaşım sorunları çığ gibi büyüyerek iinden çıkılmaz bir hal almıştır.İhtisab Nezâreti'nin de bu problemleri çözmekte yetersiz kalması, yöneticileri belediye hizmetlerini göreceği yeni bir kurum kurmaya yöneltmiştir^[5]. Resmi gazete Takvim-i Vekayi'de yayınlanan bir duyuru ile "... şehremâneti ünvanıyla bir me'mûriyyet-i cedîde yapılması ve... Şehir Meclisi nâmıyla bir meclis dahî teşkîl olunması..." kararlaştırıldığı kamuoyuna açıklanmıştı^[6].

Yeni kuruluşun mazbatası (yazı, karar, kararname) 13 Haziran 1854 (27 Ramazan 1271) tarihinde Meclis-i Tanzimat tarafından hazırlanarak yürürlüğe konuldu. Yeni kurulacak olan şehremâneti'nin nizâmnamesi Meclis-i Vâlâ tarafından hazırlandı^[7]. Ondört madde olarak hazırlanan bu tüzüğe göre Şehremâneti başlıca şu görevleri görmekle yükümlüydü: 1- Zorunlu ihtiyaç maddelerinin teminini kolaylaştırmak ve

gözetmek, 2- Fiyatların belirlenmesi (narh) ve bunun kontrolü, 3- Şehrin temizliğinin sağlanması , 4 - Çarşı ve pazarın denetimi, 5- Vergilerin toplanarak maliye hazinesine devredilmesi (bkz. 2. Madde).

Şehremâneti, **şehremini** denilen görevli tarafından yönetilecek ve şehirle ilgili kararların alınması ve yürütülmesinde bu nizamnâmeyle oluşturulan **Şehir Meclisi** ile birlikte çalışacaktı. Şehir Meclisi İstanbul’da yaşayan her sınıf tebaadan ve önde gelen esnaf temsilcilerinden oluşan oniki kişinin yanısıra, meclise başkanlık edecek olan şehremini ve onun iki muavininin (toplam onbeş üye) oluşacaktı (bkz. 5. Madde).

İhtisab Nezâreti’nin yerine kurulan Şehremâneti, kuruluşunu izleyen yıllarda kendisinden beklenen başarıyı sağlayamadı. Bunun üzerine, 1855 yılında şehremâneti’ne yardımcı olmak üzere **İntizâm-ı Şehir Komisyonu** oluşturuldu. Bu komisyonun çalışmaları sonucu 1857 yılında İstanbul şehri çevresi ile birlikte ondört belediye bölgesine ayrıldı. Pilot bölge olarak (Beyoğlu ve Galata bölgeleri) **Altıncı Daire-i Belediye**, Şehremâneti’ne bağlı olarak kuruldu. Şehremâneti ve Altıncı Daire-i Belediye 1877 yılına kadar bu şekilde çalıştılar. 1877’de çıkarılan Dersaadet Belediye Kanunu ve Vilâyât Belediye Kanunu ile İmparatorluğun yerel yönetim problemlerine daha köklü çözüm getirilmeye çalışılmıştır.^[8]

Meclis-i Âlî-i Tanzimat Mazbatası

Cenâb-ı hak sâye-i şevket-vâye-i hazret-i şehin-şâhîde an be an m’amûr buyursun, Dersaadet (İstanbul) makarr-ı Saltanat-ı Seniyye (Osmanlı İmparatorluğu’nun başkenti) nezîr-i nâdir bir memleket-i cesîme ve vüsî’a olarak kesret-i nüfûsu ve mevk’î-i mahsûsu cihetiyle her bir eşya ve erzâkın teshîl ve terhîs-i tedârikine ve esvâk ve mahallâtın tenzîfât ve tethîrât ve her dürlü tezyîd-i hüsniyyâtına dikkat ve i’tinâyâ şâyân mahall-i âlî bulunmasına mebnî gerçi bu husûslara mine’l-kadîm bakılmakda ise de ahvâl-i hazıra cihetiyle sekese kesret ve fiyât-ı eşyâ ve erzâka vefret gelerek teshîl-i umûr-ı ibâd niyet-i hayriyyesiyle sâye-i lütf-vâye-i hazret-i mülûkânede bu maddelere ziyâdesiyle i’tinâ olunarak ez-her cihet celb-i kulûb-ı amme kazıyyesine dikkat-i kâmile gösterilmesi farîze-i zimmet ve halden olub, eğerçi bu maddeler İhtisâb Nezâreti’nin me’mûriyyet-i mahsûsa ve esasîyyesinden ise de idâre-i hâzırada mültezem-i âlî olacak mertebede eser-i hoşnûdî hâsıl olamıyarak teshîl-i tedârik-i havâyic-i mütenavvia ve fiyât ve es’âr-ı eşyâ-yı mukteziyyeye lâyıkıyla dikkat olunması husûsuna intizâr-ı umûmî hâli mahsûs ve meşhûd olduğundan şöyle bir vakt-i nâzikde umûm halka tesîrât-ı yevmiyyesi olan madde-i mühimmeye nazar-ı bî-kaydî (kayıtsız gözlerle) ile bakılması çendân münâsib ve câ’iz olamayacağından ve her ne kadar ihtisâb lâfzı t’abîrât-ı kadîmeden ise de burada bir takım rüsûmât-ı muaddese-i zulmiyye tahsîliyyesine ıstılah gibi olmuş ve halbu ki, mukaddemleri sâye-i müceddediyyet-vâye-i hazret-i mülûkânede rüsûmât-ı ihtisâbiyyenin mevâdd-ı zulmiyyesi kaldırılmış olmasıyla şimdi İhtisâb Nezâreti lağv olunarak Meclis-i Vâlâ’nın a’zâ-yı tabî’iyyesinden m’adûd olmak üzere **şehremâneti** (belediye) ünvanıyla bir me’mûriyyet-i cedîde tahsîs ve m’aiyyetine iki münâsib muavin t’ayîn ve Dersaadet’in ahâlîsi ve esnâfi muteberânından mürekkeb **Şehr Meclisi** nâmıyla bir meclis-i mahsûs teşkîl olunub ber-vech-i matlûb bu husûsların

esâs ve müteferriâtına bakılması keyfiyeti muhassenât-ı asriyye-i hazret-i şehinşâhîye ilâve-i makbûle olacağı mülâhazasına göre nizâmât-ı icâbiyyesi Meclis-i Tanzîmât'da bi'l-müzâkere ol bâbda bend, bend bir kıt'a nizâmname lâyihası kaleme alınmış ve sûret-i me'mûriyyetleri ber-vech-i izâh beyân olunmuş olmakla, bu sûretle icrâ-yı iktizâları muvâfık-ı irâde-i seniyyeleri buyurulur ise bi't-tabii İhtisâb Nezâreti'nin bekasına hâcet kalmayarak yerine **Şehr emîni** (belediye başkanı) nâmıyla dirâyet ve m'alûmât-ı matlûbe ve sıfat-ı memdûhe ve m'utedile eshâbından bir münâsib zâtın nasb ve t'ayîn olunması lâzım gelür ise de icrâ-yı icâbı ve sûret-i intihâbı menût-ı irâde-i seniyyeleri olan mevâddan idüğü muhat-ı ilm-i âlî-i âsafâneleri buyuruldukda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

27 n 1271 (13

Haziran 1854)

Edhem Paşa

Mehmed Rüşdi

Hıfzı Mehmed Rıf'at

Mehmed Fu'âd

Tezkere-i M'arûza

İhtisâb Nezâreti'nin lağvıyla (kaldırılarak) Meclis-i Vâlâ'nın a'zâ-yı tabiiyyesinden (asıl üyeleri) m'adûd (sınırlı) olmak üzere **Şehremâneti** ünvanıyla bir me'mûriyyet-i cedîde tahsîs ve maiyyetine iki münâsib muavin t'ayîn ve Dersaadet'in (İstanbul) ahâlîsi ve esnâfi m'uteberânından mürekkeb (halkın ve esnafın öndegelenlerinden oluşan) **Şehr Meclisi** nâmıyla bir meclis-i mahsûs dahî teşkîl olunub sâye-i şevket-vâye-i hazret-i mülûkânede teshîl-i tedârik-i havâyic-i mütenevvia ve fiyât ve es'âr-ı eşya-yı mukteziye ve tenzîfât ve her dürlü tezyîd-i hüsniyyât-ı belediyye (beldenin her türlü iyileşmesinin artırılması) husûslarının esas ve müteferriâtına (ayrıntılarına) bakılmasının lüzûmu üzerine ba'zı mütâlaatı şâmil (görüşleri içeren) Meclis-i Âlî-i Tanzîmat'dan kaleme alınan mazbata işbu meclis-i cedîdin nizâmât-ı icâbiyyesini hâvî bend bend bir kıt'a lâyiha (rapor) ile beraber manzûr-ı hakayık-mevfûr-ı hazret-i padişâhî buyurulmak için arz ve takdîm kılındı. Vâkıa bu maddeler her zamanda ve ale'l-husûs şöyle bir vakt-i nâzikde ziyâdesiyle dikkat ve i'tinâyâ şâyân olub Meclis-i Tanzîmât'ın mütâlaât-ı mesrûdesi yolunda görüldüğünden esas-ı madde nezd-i hikmet-vefd-i cenâb-ı zıllu'l-lâhîde rehîn-i tasvîb olduğu halde teferruâtı ve zikr olunan lâyihanın ahkâmı usûl-i müttehize vechiyle Meclis-i Umûmî'de müzâkere ve tedkîk ile badehu arz ve istizân olunmak üzere nezâret-i mumâ-ileyhânın lağvıyla zikr olunan şehremâneti me'mûriyyet-i cedîdesine Tırhala Vâlîsi devletlü Mehmed Paşa hazretlerinin mahdûmu olub ez-her cihet iktidâr ve ehliyet ve sâ'ir hatıra gelenlere rûchâniyyeti bedîhî (üstünlüğü açık) bulunan Amasya Mutasarrıfı sâbık saadetlü Sâlih Paşa'nın sûret-i meşrûha ile nasb ve t'ayîni münâsib gibi tahattür ve tezekkür olunmuş ise de ol bâbda her ne vechile emr ü fermân-ı maâli-ünvân-ı hazret-i hilâfet-penâhî müteallik ve şeref-südûr buyurulur ise muhazz-ı hayr ve isâbet anda olacağından muktezâ-yı âlîsinin icrâsına mübâdered kılınacağı beyânıyla tezkere-i senâverî terkîm kılındı efendim.

9 Za 1271 (23 Ağustos
1854)

İrâde-i Seniyye

İsâbet-azîb-i tefhîm olan işbu tezkere-i sâmiye-i sadâret-penâhîleriyle mezkûr mazbata ve lâyiha manzûr-ı şevket-mevfûr-ı cenâb-ı padişâhî buyurulmuştur. Vakiâ mevâdd-ı muharrere ziyâdesiyle dikkat ve i'tinâyâ şâyân olub Meclis-i Tanzîmât'da mükalaat-ı mesrûdesi yolunda ve esâss-ı mâdde dahî münâsib görüldüğünden tezekkür ve istizân buyurulduğu vechile teferruâtı ve zikr olunan lâyihanın ahkâmı Meclis-i Umûmî'de müzâkere ve tedkîk ile badehu arz ve istizân olunmak üzere nezâret-i mumâ-ileyhânın lağvıyla zikr olunan **Şehremâneti** me'mûriyyet-i cedîdesine paşa-yı mumâ-ileyhin sûret-i meşrûhe ile nasb ve t'âyîni müteallik ve şeref-südûr buyurulan emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i şehriyârî muktezâ-yı münîfinden olarak sâlifü'z-zikr mazbata ve layiha yine savb-ı âlî-i âsafilerine iade kilinmiş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

10 Za 1271 (24 Ağustos
1854)

Şehr-emâneti Nizâmnâme Lâyihası

Birinci Madde: İhtisâb Nezâreti ilga olunarak yerine Şehr-emâneti nâmıyla bir me'mûriyyet t'âyîn olunub Meclis-i Ahkâm-ı Adliyye'nin nezâret-i umûmîyyesi tahtında bulunacaktır.

İkinci Madde: Şehr-emâneti hizmeti Dersaadet'de bulunan ibâdullâhın havâyic-i zarûrîyyesinden olan eşyânın teshîl-i tedârikine ve es'âra ve ale'l-umûm esnaflığın nizâmâtına dikkate ve Dersaadet'in şehirce olan tenzîfât ve tethîrâtına ve esvâk ve pazarın hüsn-i hâline nezârete me'mûr olub Dersaadet'de tahsîl olunan rüsûmât ve sâ'ireyi dahî istifâ ile hazîne-i mâliyyeye teslîm itmek işbu me'mûriyyetin vezâ'if-i asliyyesindedir.

Üçüncü Madde: İşbu me'mûriyyete (Şehr-emâneti) nâmıyla bâ-irâde-i seniyye-i padişâhî m'utemed ve mu'temen bir zât t'âyîn olunub me'mûriyyetinin Meclis-i Vâlâ'ya olan merbûtiyyeti iktizâsınca uhdesinde dâ'imâ Meclis-i Ahkâm-ı Adliye a'zâlığı bulunacaktır.

Dördüncü Madde: Şehr-emâneti'nin ma'iyetinde (muâvin) nâmıyla iki me'mûr olub bunlar kâffe-i husûsâtda şehr-emânine muavenet ve teshîl-i hizmet ideceklerdir.

Beşinci Madde: Şehr-emâni'nin ma'iyetinde ve riyâseti tahtında olarak (Şehir Meclisi) nâmıyla bir meclis olub işbu meclis, re'isi olan şehr-emâni ve iki muavinden

başka Dersaadet’de mütemekkin her sınıf tebaa-i şâhânenin ve esnâfin m’uteber ve m’utemedlerinden on iki kimse alınarak re’is ile beraber on beş a’zâdan mürekkeb olacaktır.

Altıncı Madde: Şehir Meclisi ahâlînin havâyicinden olan eşyânın vakt ü zamanıyla vurûd ve tedârikine ve narh-ı eşyâya da’ir kâffe-i husûsâtı ale’ d-devâm müzâkere idüb karar-ı müzâkerâtı şehr-emîni bulunan zât müzâkere idecektir. Ve esnâflık nizâmâtına ve iki esnâf arasında olan münazaâta müteallik davâlar dahî Şehir Meclisi’nde rü’yet olunacaktır.

Yedinci Madde: Derûn-ı şehrin (şehrin içi) tethîrât ve tenzîfât-ı lâzıme ve tanzîmât ve tertîbât-ı mümkinesi ve es’âr (fiyatlar) ve eşyâ-yı mukteziyyenin icrâ ve istihsâli hakkında meclis-i mezkûr nizâmnâmeleri müzakeresine me’mûr olub bu yolda yapacağı nizâmât-ı umûmîyye lâyihalarını usûlü üzere an be an Meclis-i Tanzimât’a i’tâ idecektir. Meclis-i Tanzimât’dan dahî bu husûslara da’ir mütâlaat-ı mahsûsesi oldukça ifâde olunacaktır.

Sekizinci Madde: Umûr-ı hayriyyede Şehir Meclisi’nin yapacağı mazabata ve mucibince vireceği karar şehr-emâneti taafından icrâ olunub umûr-ı külliyyede (bütün işlerde) Şehir Meclisi’nin vireceği kararı mübeyyen mazbata Şehr-emîni tarafından Meclis-i Vâlâ’ya takdîm olunub icrâsı için fermân-ı âlî (padişah fermanı) sâdir oldukça Şehr-emîni tarafından muktezâsı (gereği) ifâ olunacaktır.

Dokuzuncu Madde: Madde-i sâbıkada beyân olunan husûsâtın müzâkeresi zımında Şehir Meclisi haftada iki gün ictimâ’ idüb (toplunarak) eğer bir mühimm madde olur ise şehr-emîni bulunan her istediği günde işbu meclisi cem’ idebilecektir (toplayabilecektir). Ve Şehr-emîni bulunan zât bir sebeble meclisde bulunamadığı halde muavinlerden birisi mevk’i riyâsetde bulunacaktır.

Onuncu Madde: Narh (fiyat belirlenmesi) husûsuna ve esnâflık nizâmâtına müteallik kabahat eshâbının (suçluların) muhâkemelerini rü’yet (görmek) için Şehr-emîni muavinlerinden birisi ile Şehir Meclisi’nden bi’l-münâvebe (nöbetleşe) iki a’zâ küll-i yevm (bütün gün) meclisde bulunub bu makule (gibi) muhâkemâtı icrâ ile muayyen olan cezânâme-i mahsûsu iktizâsınca hükm idecekleri te’dîbâtın (cezanın) icrâsı için yapılan mazbata ile sâhib-i kabahat Şehr-emîni tarafından cânib-i zabtiyyeye irsâl olunacaktır.

Onbirinci Madde: Şehir Meclisi beşinci maddede beyân olunan sûretle bir kerre tertîb ve teşkîl olunduktan sonra re’is olan şehr-emîni ve a’zâ-yı dâ’imîsi bulunan iki muavinden başka olan a’zânın dördü beher sene kur’a ile hizmetden çıkub yerlerine Şehir Meclisi dört kimse bularak bâ-mazbata Meclis-i Vâlâ’ya beyân ile orada tensîb olunduğu halde bâ-irâde-i seniyye-i hazret-i padişâhî nasb ve t’ayîn olunacaklardır.

Onikinci Madde: İlga olunan İhtisâb Nezâreti idaresinde bulunub münâsebeti cihetiyle zabtiye nezâretine ihâle olunan umûrdan başka husûsâtın ve müceddeden Şehr-emâneti’ne havâle olunacak mevâddın nizâmâtına ve havâyic-i ahâlîye müteallik olanları için Şehr-emâneti hizmetinin Meclis-i Vâlâ’ya merbûtiyyeti olacağı misüllü tahsîlâta

müteallik olan husûsâtda mâliye nezâretine taalluku olarak bu bâbda ol tarafdân t'ayîn olunacak usûle göre hareket edilecektir ve esnâflığın cihet-i umûmiyyesine müteallik mevâdda Ticâret Nezâreti'yle ve Dersaadet'in kaldırım vesa'ir tenzîfât ve tethîrâtı emrinde Umur-ı Nafia Nezâretini birleştirmiş olan kezalik ticâret ve hususât-ı zabtiyyede dahî Zabtiye Nezâretleriyle münâsebât-ı mahsûsada bulunacaktır.

Onüçüncü Madde: Şehr-emâneti maiyyetinde **Şehr Kavası** (belediye zabıtası) nâmıyla lüzûmu kadar hademe-i mahsûsa olub bunlar Şehir Meclisi m'arifetiyle kefilli olarak ve edîb (eğitimli) kimselerden intihâb olunacaktır.

Ondördüncü Madde: İşbu eşyâ ve erzâkın es'âr ve râyicine bakılmak ve nizâmât-ı sevkîyyeye nezâret itmek üzere Şehr-emîniyle muavinleri pazar ve esvâkda geşt ü güzâr ideceklerdir.

**27 N 1271 (13 Haziran
1854)**

Edhem Paşa Mehmed Rüşdi Hıfzı Mehmet Rıf'at Mehmed Fu'âd

(bulunamadı)

[1] Kadılık kurumu hakkında ayrıntılı bilgi için başlıca şu eserlere bakılmalıdır: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilâtı**, Ankara, 1984. Anıl Şahin, **Osmanlıda Kadılık**, İstanbul, 1993. İlber Ortaylı, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı**, Ankara, 1994.

[2] İhtisab Nâzirliği hakkında bkz.: İlber Ortaylı, **Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler 1840-1878**, Ankara, 1974, ss. 108-111. Musa Çadircı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Ankara, 19991, ss.119-172. Ziya Kazıcı, **Osmanlılarda İhtisab Müessesesi**, Ankara, 1987.

[3] Çağlar Keyder- Donald Quataert, **Doğu-Akdenizde Liman Kentleri 1800-1914**, İstanbul, 1994. Ortaylı, **Tanzimattan Sonra...**, s. 107-108.

[4] Osmanlı İmparatorluğu'nda belediyelerin kuruluşu için bkz.: Osman Nuri Ergin, **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, IV cilt, İstanbul, 1338 (1922). Ortaylı, **Tanzimattan Sonra...** . Musa Çadircı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri...** .

[5] Şehremâneti'nin kuruluşu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ergin, **Mecelle-i Umur-ı...**, cilt I, s. 1366-1412. Ortaylı, **Tanzimattan Sonra...** . s.115-125. Çadircı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri...**, . 273-278. Ayrıca bkz.: Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Yerel Yönetim Metinleri I", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, cilt 4. Sayı 6 (Kasım, 1996) ss. 85-102.

[6] **Takvim-i Vekayi**, def'a 529, 2 Zilhicce 1271 (16 Ağustos 1854). Ayrıca bkz. Ortaylı, **Tanzimattan Sonra...** .s.116.

[7] Dergimizin bu sayısında yayınladığımız, Şehremâneti'nin kuruluşuna ilişkin belgeler Meclis-i Tanzimat Mazbatası, Arz Tezkeresi, irâde (padişahın kararını bildirdiği belge) ve Meclis-i Vâlâ tarafından hazırlanan ondört maddelik nizâm-nâmeden oluşmaktadır. Belgeler Osman Nuri Ergin, **Mecelle-i Umûr-ı Belediye**, I. Cild, s. 1371-1376'da da yayınlanmış bulunmaktadır.

[8] Altıncı Daire-i Belediye'nin kuruluşu ve ilgili nizâm-nâmeler hakkında bkz.: Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Yerel Yönetim Metinleri I", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, cilt 4, sayı 6 (Kasım, 1995) ss.85-102.